

Ko e kau fakamo'oni ko e taha ia 'o e ngaahi me'a mahu'inga mo'oni 'i he fakahoko 'o e fakatonutonu fakalaó 'i ha hopo hia 'i Nu'usilá ni. 'Oku nau fakahoko ki he kau fakatotoló mo e fakama'au'angá 'a e ngaahi fakamo'oni mahu'inga ke lava ai 'o puke mo fakama'ui mo tautea 'a e kakai na'a nau fai 'a e hiá.

'Oku mahu'inga ke kumi 'a e tokoni 'oku tuha mo taau ma'á ú. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi ma'u'anga tokoni 'i he feitu'u 'oku ke nofo ai 'e lava ke nau tokoni 'i he fakanonga koe pea mo fai 'a e ngaahi me'a 'oku totonu ke faí. Fetu'utaki ki he Victims Information Line 'i he 0800 650 654 ke 'ilo mei ai 'a e ngaahi va'a ngāue ofi atú.

Kātaki 'o vakai ki he faka'osinga 'o e lau'itohi fakamatalá ni ki he ngaahi feitu'u mahu'inga ke fai ha fetu'utaki ki ai pea mo ha faka'uhingalea.

Ngaahi totonu 'a e tokotaha kuo fakahoko ki ai 'a e maumaulaó

'Oku 'i ai 'a e ngaahi totonu 'a kinautolu kuo uesia 'enau mo'uí tupu mei ha maumaulao na'e fai kiate kinautolu. Kapau ko e tokotaha na'e fakahoko ki ai 'a e maumaulaó ko ha tokotaha kei si'i pē kei ta'u si'i (young person) 'oku ma'u 'e he 'ene mātu'a pē tauhi fakalaó 'a e ngaahi totonu tatau pea mo e tokotahá ni.

'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke fakahā atu kiate koe 'a e ngaahi polokalama ngāue 'e ala tokoni atú, ke 'oatu 'a e ngaahi fakamatala fakamuimuitaha ki he anga 'o e lele 'a e hopó pea mo ke 'ilo foki ki he me'a te ke fehangahangai mo ia 'i he taimi te ke 'i he fakama'au'angá ai.

'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke ke fakahā ki he fakama'au'angá 'a e anga 'o hono uesia koe 'e he maumaulao kuo fakahokó. Kapau na'e fakahoko atu kiate koe ha maumaulao 'e ha ki'i tamasi'i/ta'ahine kei si'i pe to'utupu kei ta'u si'i, 'oku 'i ai 'a ho'o totonu ke ke kau atu ki ha fakataha mo e fāmilí 'o fakahoko ai ha'o lau ki he me'a 'okú ke pehē 'oku totonu ke fakahokó.

'I he ngaahi taimi 'e ni'ihi, 'oku 'i ai 'a e totonu 'a 'au pe ko hao fakafofonga ke fai ha'o lau felāve'i mo e ngaahi me'a 'o hangē ko hano ta'ofi hano tukuange atu 'o ha hingoa (name suppression), malu'i ki tu'a (bail), nofo pōpula 'i hono 'apí (home detention) pe ko hano tukuange fakaangaanga ki tu'a kae kei fakangatangata pē (parole).

'Oku taau ke ke 'amanaki atu ki ha faifatongia fakamatāpule, faka'atu'i pea mo faka'apa'apa'ia mei he kau ngāue 'a e fakama'au'angá, kau polisí pea mo ha toe taha kehe pē 'oku kaunga ki he hopó. 'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke tauhi malu mo fakapulipuli 'a e ngaahi me'a felāve'i mo koé.

Lau 'a e Tu'utu'uni ma'a Kinautolu kuo Uesia 'e ha Maumaulaó (Victims Code) ki ha ngaahi fakamatala lahi ange felāve'i mo ho'o ngaahi totonú pea mo e anga 'o e fakahoko fatongia 'oku taau ke ke ma'u atú. 'Oku ma'u atu 'eni 'i he 'emau uepisaiti 'i he victimsinfo.govt.nz fakataha mo ha ngaahi fakamatala 'aonga kehe foki.

Kapau kuó ke pehē kuo 'ikai fakahoko atu 'a e ngāue totonú, pe kuo 'ikai a'usia 'a e tu'unga 'o e faifatongia 'oku tonu ke fai ma'á ú 'e lava ke fakahoko ha'o lāunga. Vakai ki he victimsinfo.govt.nz pe telefoni ki he Victims Information Line 'i he 0800 650 654.

Ko e fakatotoló

'I he taimi kuo lāunga'i ai ha maumaulao, 'e fokotu'u ha 'ōfisa polisi ke ne tokanga'i 'a e lāungá. 'E talanoa atu 'a e 'ōfisa 'okú ne tokanga'i 'eni kiate koe mo ho'o mātu'á pe tauhifānaú pea mo ne fakahā atu pe ko hai te ke ala talanoa mo ia ke ma'u atu ha tokoni.

'E talanoa atu 'a e 'ōfisa felāve'i mo ha ngaahi me'a ke malu'i'aki koe ke ke hao, pea mo e founga ke fakahoko'aki 'eni.

FAKA'EKE'EKE

'I he vave taha 'e ala lava hili hono lāunga'i 'o e maumaulao, 'e fiema'u ke faka'eke'eke koe 'e he kau polisi mo hiki ho'o fakamatala. 'E makatu'unga 'a e founa 'o e faka'eke'eké méi he fa'ahinga maumaulao ko iá. 'E fakama'ala'ala atu 'eni 'e he 'ōfisa 'okú ne tokanga'i ho'o lāungá.

'E lava ke hiki vitiō pe 'e hiki tohi pē 'a ho'o fakamatala. 'E 'oatu kiate koe ha tatau 'o ho'o fakamatala na'e hiki tohi. Neongo kuo hiki ho'o fakamatala, 'e ala kei fiema'u pē ia ke ke tali ha ngaahi fehu'i 'i he fakamaau'angá.

'Oku mahu'inga ke ke talanoa ki he me'a na'e hokó 'i he lea pē 'a 'aú, ko ia ai 'oku 'ikai totonu ke ke talanoa mo ho fāmilí pea mo ho kāingá mo ha kakai kehe felāve'i mo e maumaulao kimu'a 'i ho faka'eke'eké.

'Oku feinga ma'u pē 'a kinautolu 'oku nau fakahoko 'a e faka'eke'eké ke tu'o taha pē 'a 'enau faka'eke'eké, kā 'i he taimi 'e ni'ihi 'e toe ala fiema'u ia ke toe hiki ha'o fakamatala.

Lolotonga 'o e fakatoto'lo, 'e talanoa 'a e kau polisi mo ha kau fakamo'oni kehe 'o tñaki mei ai ha ngaahi fakamo'oni. Ka ma'u ha ngaahi fakamo'oni pau te nau taki fakalao ha taha 'o tā tikite pe faka'ilo ia ko e maumaulao.

MALU'I KI TU'A

Hili hano puke 'o ha taha, 'e ala lava ke tukuange atu ia ki tu'a ka'e'oua kuo nau hā 'i he fakamaau'angá. 'Oku ui 'eni ko e bail pe ko e malu'i ki tu'a. 'I he taimi 'e ni'ihi 'oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni pau ki he feitu'u kuo pau ke ne nofo 'i ai pea pehē ki ha taimi tu'upau ke ne 'i he feitu'u ai ko iá (curfew). Kapau 'oku pehē 'e he kau polisi 'e ala toe fakahoko ha hia kiate koe pe ko ha ni'ihi kehe 'i he komiunitii, 'e ala tauhi pilisone 'a e tokotaha ko iá kae'oua kuó ui ia ki he fakamaau'angá 'o lava ke ne toe kole ai ke malu'i ia ki tu'a.

Kapau ko ha tokotaha koe kuo fakahoko ki ai ha hia mātu'aki mamafa, 'e lava ke 'eke atu kiate koe mo ho'o mātu'á pe tauhifānaú pe ko e hā ha'amou lau ki hano malu'i 'a e tokotaha ni ki tu'á pea 'e fakahā atu pe na'e lava ke fakahoko ia pe 'ikai. ('Oku fakamatala'i atu 'i he faka'uhingalea 'i he faka'osinga 'o e lau'itohi fakamatala 'a e 'uhinga 'o ha hia mātu'aki mamafa.)

'E 'eke atu foki ki ho'o mātu'á pe tauhifānaú pe 'e fie kau honau hingoá ki he tohi lēsisita 'o kinautolu ne hoko ki ai ha maumaulao (victim notification register) koe'uhí ke lava ke fakahā atu ke ke 'ilo 'a e me'a 'oku hoko ki he tokotaha maumaulao hili hono tautea iá. 'E lava ke lēsisita mo koe 'i he hoko 'a ho ta'u 17. Ke toe ma'u atu ha fakamatala lahi ange, vakai ki he'emaui ngaahi tohi mo e lau'itohi fakamatala kehé 'i he victimsinfo.govt.nz

KO E FAKAMATALA KI HO'O NGAahi FAINGATA'A'IA HILI 'A E MAUMAU LAO NA'E FAÍ

Kapau na'e fakahoko atu ha maumaulao kiate koe, 'e 'eke atu kiate koe mo ho'o mātu'á pe tauhifānaú pe te mou fiema'u ke fakahoko ha'amou fakamatala ki he ngaahi uesia kuo mou tofanga ai tupu méi he maumaulao ko iá (victim impact statement). 'Oku fakahā atu ai ki he fakamaau'angá 'a e tu'unga hono uesia koe 'e he maumaulao ni. 'E tokoni atu 'a e 'ōfisa Polisi 'okú ne tokanga'i 'a e ngaahi ngāue ki he maumaulao ni, pe ko ha taha méi he Victim Support pe ko ha va'a ngāue kehe, ke fa'u 'a ho'o fakamatala.

Neongo 'e fai 'a honau lelei tahá, ka 'i he taimi 'e ni'ihi 'e 'ikai ma'u ha fakamo'oni lahi fe'unga ia ke taki ai ha taha 'o tā tikite 'i he Fakamaau'angá. 'Oku 'ikai ko e 'uhinga 'eni ko ha'anau ta'etui atu kiate koe.

Tokoni

'E lava ke tokoni'i koe lolotonga hono fakatoto'lo'i 'o e maumaulao. 'E lava ke ke telefoni pe ko ha'o mātu'a pe tauhifānaú ki he Victims Information Line 'i he 0800 650 654 ke kumi ha ngaahi kautaha tokoni fakatautaha ma'á u 'i homou feitu'ú. Pe 'e lava ke ke telefoni ki he Victim Support 'i he 0800 842 846 – 'oku 'oatu 'e he Victim Support ha tokoni pou pou ma'á e kau fakamo'oni kotoa ma'á e talatalaaki pea mo honau kau pou pou.

'ŌFISA POLISI TAKI NGĀUÉ (OFFICER IN CHARGE)

'E lava ke ke telefoni pe 'imeili ki he 'ōfisa polisi taki ngāue 'i ha fa'ahinga taimi pē ke ne fakahā atu 'a e me'a 'oku hoko felāve'i mo e hopó ni.

KO E TOKOTAHA FALE'I MEÍ HE FAKAMA AU'ANGÁ

Kapau ko ha tokotaha koe na'e fakahoko ki ai ha maumaulao, 'e fetu'utaki atu ha tokotaha fale'i meí he fakamaau'angá hili 'a e fuofua hā 'a e faka'iloá 'i he fakamaau'angá.

Ko hono fatongiá ke fakahoko atu 'a e ngaahi me'a 'oku hoko ki ho'o hopó pea mo e me'a te ke lava 'o fakahokó. Te ne lava foki 'o talaatu 'a e feitu'u te ke ala ma'u mei ai ha tokoni fakaeloto mo fakapa'anga. 'Oku hā atu ha fakamatala lahi ange 'i he tohi *Court services for victims* (Ngaahi ngāue tokoni 'a e Fakamaau'angá ma'a kinautolu kuo hoko ki ai ha maumaulao) felāve'i mo e ngāue tokoni ko 'eni.

.....

‘E lava ke ke fetu‘utaki hangatonu ki he tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá pe fou ‘i he Victims Information Line ‘i he 0800 650 654.

NGAAHI NĀUNAU TOKONI KI HE KAU FAKAMO‘ONI TA‘U SI‘Í

‘E lava ke ma‘u atu ‘e he kau fakamo‘oni kei ta‘u si‘í ha ngaahi nāunau hangē ko ha ngaahi taiakalami, saati fakatātā mo ha ngaahi tohi ke tokoni ke mahino atu ‘a e halanga ngāue ‘a e fakamaau‘angá. Kole ange ki ha tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá ‘i ho feitu‘ú ke ‘oatu ‘a e ngaahi nāunau ni.

NGAAHI FAKAHINOHINO KI HE NGAahi VA‘A NGĀUE ‘A E PULE‘ANGÁ

‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi fakahinohino ki he ngaahi va‘a ngāue ‘a e pule‘angá ‘oku nau fengāue‘aki pea mo ha fānau iiki ‘oku nau fakamo‘oni ‘i ha hopo, pea mo kinautolu ‘oku nau tokoni pe poupuo kia kinautolú. ‘E lava ke ke lau ‘a e ngaahi fakahinohinó ni ‘i he victimsinfo.govt.nz

KO E TOKONI FAKAPA‘ANGÁ

‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi tokoni fakapa‘anga ‘oku ‘atā atu ma‘a kinautolu kuo fakahoko ki ai ha ngaahi maumaulao mātu‘aki mamafa (‘oku hā atu ‘i he faka‘uhingalea ‘i he faka‘osinga ‘o e lau‘itohi ni ‘a e ‘uhinga ‘o e maumaulao mātu‘aki mamafá). Ko e ngaahi tokoni fakapa‘angá ni ko e tokoni ia ke tāpuni‘aki ‘a e ngaahi fakamole tupu me‘i he ngaahi nunu‘a ‘o e maumaulao na‘e hoko kiate koé.

Ke ‘ilo pe ‘e lava ke ke ma‘u atu ha tokoni fakapa‘anga pea mo e lahi te ke ala ma‘ú, kātaki ‘o vakai ki he victimsinfo.govt.nz pe telefoni ki he Victim Support ‘i he 0800 842 846.

‘E ala lava ke ‘eke ‘e he kau fakamo‘oní ki he fakamaau‘angá ke totongi fakafoki ange ‘a ‘enau ngaahi fakamolé. Kole atu ki ho‘o tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá ki ha tokoni.

‘I he Fakamaau‘angá

‘E ala lava ke toutou hā ‘a e faka‘iloá (defendant) (ko e tokotaha kuo tukuaki‘i ki he hiá) ‘i he fakamaau‘angá, ‘o hangē ‘i ha‘ane tali halaia pe tonuhia kae toki vakai‘i me‘i ai ‘e he fakamaau‘a e ngaahi fakamo‘oni ki he faka‘iló.

Kapau ‘e tali halaia ‘a e tokotaha ko iá, ‘e hilifaki ai pē hono tauteá ‘i he ‘aho ko iá, pe ‘e fokotu‘u ha ‘aho ke hilifaki ai hono tauteá. ‘E ‘ikai toe fiema‘u ia ke fai ha‘o fakamatala fakamo‘oni.

Kapau ‘e tali tonuhia ‘a e faka‘iloá ia, ‘e fakahoko leva ‘a e hopó ‘i he fakamaau‘angá pea ‘e fiema‘u ia ke ‘oatu ha‘o fakamatala fakamo‘oni (vakai ki he *Ko ha‘o hoko ko ha tokotaha fakamo‘oni*).

KO HONO FAKAHINOHINO ‘O E NGAahi OUJU ‘O E FAKAMAau‘ANGÁ KI HE KAU FAKAMO‘ONI TA‘U SI‘Í (COURT EDUCATION FOR YOUNG WITNESSES)

‘E malava ke lōloa mo fihí ‘a e ngaahi hopo ‘i he fakamaau‘angá. ‘Oku ‘ikai tatau ‘eni ia mo ia ‘oku hā ‘i he ngaahi faiva televīsoné. Kapau ‘e fiema‘u ke fai ha‘o fakamatala fakamo‘oni, ‘e lava ke ke kole atu ‘a e Court Education for Young Witnesses (Ako ‘a e Fakamaau‘angá ma‘á e Kau Fakamo‘oni Kei Ta‘u Si‘í). Ko e polokalama eni ‘oku fakalele ia ‘e he kau fale‘i ‘o kinautolu kuo uesia ‘enau mo‘uí tupu me‘i ha maumaulao pe hia (victim advisors) pea ‘e fakahoko ia ki he KOTOA ‘o ha kau fakamo‘oni ta‘u si‘í ‘e fiema‘u ke nau ‘i he fakamaau‘anga ‘o e kakai lalahí (adult courts) tukukehe kinautolu ko e kau faka‘iloá (defendants). ‘E lava ke fetu‘utaki atu ha tokotaha fakamo‘oni kei ta‘u si‘í pe ko hanau tokotaha poupuo ki he tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá ke kole ‘a e tokoní ni.

Kapau kuó ke kole atu ‘a e Court Education for Young Witnesses, ‘e fetu‘utaki atu ‘a e tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá ‘i ha uike ‘e tolu kimu‘a ‘i he kamata ‘a e hopó. Te ne tataki koe mo ho‘o mātu‘á pe tauhifānau ke mou ‘ilo felāve‘i mo e ngaahi me‘a ‘e hoko ‘i he fakamaau‘angá, hono fakanofonofó pea mo honau ngaahi fatongia takitaha. ‘E lava foki ke ne ‘ave kimoutolu ke mou a‘utonu ki he loki ko ia ‘e fai ai ‘a e hopó.

‘E lava ke ke fetu‘utaki atu ki he tokotaha fale‘i me‘i he fakamaau‘angá ‘i ho feitu‘ú ‘o fou ‘i he Victims Information Line ‘i he 0800 650 654.

MAUMAULAO ‘A E TO‘UTUPÚ

Kapau ko e maumaulao na‘e fakahoko ‘e ha ki‘i leka pe taha kei si‘i, ‘e kehe leva ‘a e founda ngāue ia ki hení ‘o fakafou ‘i he founda ngāue ‘a e fakamaau‘angá ki he to‘utupú to‘utupú (youth justice process). ‘E ala fai ‘aki foki mo e founda ko e konifelenisi pe fakataha fakafāmilí (family group conference). Kapau ko koe na‘e fakahoko ki ai ‘a e maumaulao, ‘e fakaafe‘i koe ke ke kau mai ki he fakatahá ni. ‘E lava foki ke ke ‘i he hopó ‘i he Youth Court (Fakamaau‘anga ki he To‘utupú). ‘E lava ke ke ‘alu atu mo hao tokotaha poupuo ki he fakataha fakafāmilí pea mo e fakamaau‘angá.

Televīsiōne hulu hangatonu. 'E ala lava ke ke 'oatu 'a ho'o fakamatala fakamo'oni 'o fou 'i ha fehokotaki'anga vitiō me'i ha loki kehe, koe'uhī ke 'oua te ke 'i ha loki hopó. 'E lava ke ke sio ki he fakamaau' pea mo e loea takitaha 'i he taimi te nau 'eke atu ai ha ngaahi fehu'i kā 'e 'ikai ke ke toe lava koe 'o sio ki ha toe taha kehe ange.

'I mui 'i ha tu'a puipui. Kapau 'oku fakahoko ho'o fakamatala fakamo'oni 'i he loki hopó, 'e lava ke fokotu'u ha puipui koe'uhī ke 'oua te ke sio ki he tokotaha faka'iloá. 'E 'ikai ke ke lava koe 'o sio ki ha toe taha kehe ange 'i he loki hopó.

Fesiofaki hangatonu pē 'o 'ikai ha puipui. 'E lava ke ke fili ke fai ho'o fakamatala fakamo'oni 'i he puha fakamo'oni pea 'e sio atu ai kiate koe 'a e tokotaha kotoa pē 'i he loki hopó.

'E fakapapau' 'e he Youth Justice Coordinator (tokotaha fokotu'utu'u ngāue 'a e Fakamaau'anga ki he To'utupú), 'a ia 'okú ne ngāue 'i he Child, Youth and Family, 'okú ke 'ilo 'a e me'a 'oku hoko ki ho'o hopó mo e me'a 'e fiema'u ke ke fai.

Ko e ngaahi maumaulao mātu'aki fu'u lahi mo mamafa angé 'e fai 'a hono fakatonutonú 'i he Fakamaau'anga 'o e kakai lalahí.

Ko ha'ō hoko ko ha tokotaha fakamo'oni

Ko e kau fakamo'oni ko e konga mahu'inga 'aupito kinautolu 'o e ngaahi hopó. 'Oku nau lava 'o 'omai 'a e ngaahi fakamo'oni mātu'aki mahu'inga 'aupito felāve'i mo e me'a na'e hokó.

KIMU'A 'I HE HOPÓ

Kapau 'e fiema'u ke ui koe ko ha tokotaha fakamo'oni, 'e fakahā atu 'e ho'o tokotaha fale'i me'i he fakamaau'angá, pe ko e 'ōfisa polisi 'okú ne tokanga'i ho'o hopó 'a e taimi mo e feitu'u 'e fiema'u ke ke 'i he fakamaau'angá aí. 'E lī atu mo ha tohi ki ho 'apí ke fakapapau'i atu ko e fakamo'oni koe.

Kimu'a pea toki 'ave 'a e hopó ki he fakamaau'angá, te mo 'uluaki fakataha mo e 'ōfisa polisi taki ngāué 'o hulu 'a e vitiō 'o ho faka'eke'eké ke fakamanatu atu 'a e me'a na'á ke lea'aki 'i ho faka'eke'eké. Te ne toe talanoa foki mo koe felāve'i mo e founa 'o hono 'oatu 'o ho'o fakamo'oni.

Fakahā atu ki ho'o polisi taki ngāué, tokotaha fale'i me'i he fakamaau'angá, pe ko e tokotaha kuo vahe'i atu ke pou pou atu kiate koé kapau 'okú ke fiema'u ha tokoni ki ho'o fanongó, ngaue takai holó, pe ko ha fakatonulea.

FAI 'O E FAKAMATALA FAKAMO'ONÍ

'E lava 'e he 'ōfisa polisi taki ngāué 'o talitali atu kiate koe mo ho fāmili mo e kāingá 'i loto pe 'i tu'a 'i fale hopó. Te ne 'ave kimoutolu ki ha feitu'u talitali'anga mavahe, ke 'oua te mou fesiofaki mo e faka'iloá pe ko hono kau pou pou. Ka 'e lava pē foki ke mou sio holo 'ia kinautolu 'i he fakamaau'angá.

'I ho'o hoko ko e fakamo'oni, 'e 'eke atu ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e me'a na'e hokó pe koe hā ha'ō 'ilo ki he maumaulao na'e fai.

Kimu'a 'i he fakahoko ho'o fakamatala fakamo'oni, kuo pau ke ke palōmesi ke ke tala 'a e mo'oni. 'E lava ke ke fili ke ke fai ha'ō fuakava (ko ha palōmesi fakalotu 'eni) pe ko ha'ō fakapapau (ko ha palōmesi 'eni 'oku 'ikai kaunga ki ha lotu).

Kapau ko ho fuofua faka'eke'eké na'e hiki vitiō, 'e ala hulu 'eni 'i he fakamaau'angá. 'E kole atu leva ke ke tali ha ngaahi fehu'i meí he talatalaakí pea mo e loea 'a e faka'iloá. 'E ala 'eke atu foki 'e he fakamaau' ha ngaahi fehu'i.

'Oku 'ikai ngofua ki he mītiá ke nau paaki 'a e hingoa 'o ha tokotaha fakamo'oni kei ta'u si'i, pe ko ha ngaahi fakaikiiki 'e ala 'ilo'i meí ai kinautolu.

'Oku mātu'aki mahu'inga ke ke hao mo malu meí ha faingata'a. Ka 'i ai ha taimi kuó ke ongo'i hoha'a ai ki ho'o malu mo hao 'i he fakamaau'angá, talanoa mo ha 'ōfisa polisi pe ko ha tokotaha le'o 'i he fakamaau'angá.

KO E NGAHI FOUNGA KEHEKEHE 'E LAVA KE FAI'AKI 'A E FAKAMATALA 'A E TOKOTAHA FAKAMO'ONI TA'U SI'I

'E lava ke tangutu ofi atu ha'o mātu'a pe tauhifānau pe ko hao tokotaha pou pou kehe kiate koe 'i he taimi 'oku fakahoko ai ho'o fakamatala fakamo'oni.

'Oku 'i ai 'a e founga lalahi 'e tolu 'e lava ke fakahoko ai ho'o fakamatala fakamo'oni ki he fakamaau'angá: 'o fou 'i ha televīone hangatonu, 'i mui meí ha puipui, pe fesiofaki hangatonu pē 'o 'ikai ha puipui.

Ko e tala tu'utu'uni pea mo e tauteá

'I he aofangatuku 'a e hopó, 'e halaia pe tonuhia 'a e faka'iloá. ('I he ngaahi taimi 'e ni'ihi – hangē nai ko 'eni, 'i he 'ikai loto taha 'a e kau sulá – 'e ala toe fakahoko fo'ou 'a e hopó.) 'Oku 'ikai 'uhinga ha 'ikai halaia ia 'a e tokotaha ko iá kuo 'ikai ke nau tui atu kiate koe. Ko hopó ko e fengāue'aki ia 'a e laó pea mo e ngaahi fakamo'oni 'oku ma'ú.

Kapau 'oku tonuhia 'a e faka'iloá, 'e atā leva ia. 'E ala ta'e'amanekina 'eni kiate koe pea 'e ngali te ke fiema'u ke ke talanoa ki heni mo ho'o tokotaha fale'i meí he fakamaau'angá pe tokotaha ngāue pou pou.

Kapau 'e halaia 'a e tokotaha ko iá, 'e ala tautea ai pē ia he 'aho ko iá pe 'i ha 'aho 'e fokotu'u 'eni ki ai.

TANGI KI HE FAKAMAAU'ANGÁ

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e 'ōfisa talatalaakí pea mo e faka'iloá ke na tangi (appeal) 'o kapau 'oku ta'e fakafiemālie 'a e tu'utu'uni mo e tautea na'e fakahokó. 'Oku 'uhinga 'eni 'e toe vakai'i 'a e hopó ni 'e ha fakamaau'anga mā'olunga ange. Kapau 'e hoko 'eni, 'e fakahā atu 'e he 'ōfisa talatalaakí 'a e founga ngāue ki heni.

TAUTEÁ

'Oku fiema'u 'e he laó 'a e fakamaau' ke ne fakakaukau'i 'a e ngaahi me'a lahi 'i he taimi 'okú ne fakahoko ai 'a e tu'utu'uni tautea 'o e tokotaha maumaulao, 'o hangē ko e fa'ahinga tautea kuo hilifaki atu ki ha ngaahi maumaulao tatau pea mo e ngaahi līpooti felāve'i mo e tokotaha maumaulao.

Kapau 'e loto ki heni 'a e fakamaau', 'e lava 'e koe pe ko ha'o mātu'a pe tauhifānau 'o lau atu 'a e kotoa pe ko ha kongá 'o ho'o fakamatala ki he anga 'o hono uesia koe 'e he maumaulao ko iá 'i he lolotonga 'o e hilifaki tauteá. Kole ange ki ho'o tokotaha fale'i meí he fakamaau'angá pe ko e 'ōfisa polisi taki ngāue ke ne kole atu 'eni ki he fakamaau'.

Hili 'a e hopó

Hili ha'ane halaia, 'e lava ke hilifaki atu ki ha tokotaha maumaulao ha ngaahi tautea kehekehe, 'o kau ki ai ha'ane ngāue pōpula, tautea ngāue ki he komiunitii pe ko ha tautea pa'anga.

KO E LĒSISITA 'O KINAUTOLU NE HOKO KI AI HA MAUMAU LAO

'E 'eke atu foki ki ho'o mātu'a pe tauhifānau pe 'e fie kau honau hingoá ki he tohi lēsisitá ni (victim notification register) koe'uhí ke lava ke kei fakahoko atu ke nau 'ilo 'a e me'a 'oku hoko ki he tokotaha maumaulao hili hono tautea iá. Te ke lava 'o lēsisita pē koe 'i he taimi te ke ta'u 17 aí.

'E lava ke fakahinohino atu 'e he 'ōfisa polisi 'okú ne tataki 'a e fakatotoló 'a e founga ke fai 'aki 'a e ngāue ni. Fakapapau'i 'oku kei tonu 'a ho tu'asila fetu'utaki kae lava ke kei ma'u atu 'a e fakamatala meí he tohi lēsisitá.

Ko e ngaahi fetu'u mahu'inga ke fai ha fetu'utaki ki ai

'Oku 'i ai 'a e ngaahi tokoni mo e pou pou ma'a u 'i hono fai ha ngaahi ngāue ke fakatonutonu ha maumaulao kuo hoko pea mo e ngaahi tokoni taautaha ke lava ai ke ke fekuki mo e ngaahi ha'aha'a 'o e hia na'e hokó.

Ko e ngaahi tu'asila fetu'utaki 'eni 'o e ngaahi va'a ngāue tokoni ma'a e kakai kuo fakahoko ki ai pea mo uesia kinautolu 'e ha maumaulao. Te ke ala ma'u atu ha fakamatala lahi ange felāve'i mo e ngaahi va'a ngāue ni 'aki ha'o telefoni ki he Victims Information Line 'i he 0800 650 654 (9 pongipongi ki he 6 efiafi meí he Mōnite ki he Falaite) pe ko ha'o vakai ki he victimsinfo.govt.nz

ACC

acc.co.nz

0800 101 996 Claims Helpline

0800 735 566 Sensitive Claims Helpline (ma'á e kakai
kuo fakahoko ki ai ha hia tohotoho pe
fakamālohi'i fakaesino)

Ko e kau fale'i 'i he Fakamaau'angá

0800 650 654 Victims Information Line

Department of Corrections

04 460 3000

corrections.govt.nz

New Zealand Parole Board

0800 PAROLE (727 653)

paroleboard.govt.nz

Tokoni Fakatautaha

Vakai ki he victimsinfo.govt.nz pe ko e Personal Help
Services 'i he tohi telefoní ke ma'u atu ai ha ngaahi
ma'u'anga tokoni

Kau Polisi

'E lava ke ke 'ilo 'a ho'o 'apitanga polisi 'i ho feitu'ú 'aki ha'o
vakai ki he police.govt.nz pe 'i he ngaahi peesi lanu pulū 'i
mu'a 'i he tohi telefoní.

Ma'u'anga tokoni ma'a kinautolu kuo uesia 'enau mo'ui tupu mei ha maumaulao pe ko e Victim Support

0800 VICTIM (842 846) 'oku ava houa 'e 24

victimsupport.org.nz

Women's Refuge (Fale Hūfanga ma'á e Kakai Fefiné)

0800 REFUGE (733 843) 'i ha fa'ahinga taimi pē

(houa 'e 24)

womensrefuge.org.nz

Fika telefoni ki he ngaahi ngāue ki he fakatonuleá

0800 656 656

9 pongipongi – 6 efiāfi Mōnite – Falaite,

9 pongipongi – 2 efiāfi 'aho Tokonaki

Faka'uhingaleá

Malu'i ki tu'a

Ko hono tukuange atu 'e he kau polisi ha tokotaha
kuo faka'ilo ki ha hia 'i he funga 'o e pau ke ne hā 'i he
fakamaau'angá.

Ko e tokotaha fale'i 'a e Fakamaau'angá

Ko ha tokotaha ngāue 'eni 'a e Ministry of Justice
(Potungāue ki he Ngaahi Fakamaau'angá) te ne
lava 'o fakama'ala'ala 'a e ngaahi founga ngāue 'a e
fakamaau'angá pea mo tauhi ke ma'u atu 'e he tokotaha
mamahi 'a e ngaahi fakamatala fakamuimitaha felāve'i
mo 'ene hopó.

Faka'iloá

Ko e tokotaha kuo tukuaki'i ki he hiá.

Fakapō pe tāmāte

Ko hano fakapoongi 'e ha taha ha taha kehe.

Tokotaha Maumaulao

Ko e tokotaha kuo mo'ua ki he hiá. (Kimu'a 'i ha'ane halaia,
ko e tokotaha ko ia kuo faka'ilo ki he hiá 'oku ui ia ko
e 'faka'iloá'.)

Ko e tukuange fakaangaanga (ke faka'osi 'a hono tauteá 'i tua'ā)

Ko e taimi ia kuo ngofua ai ke tukuange atu ha tokotaha
maumaulao me'i he pilisoné ke toki faka'osi hono tauteá 'i
tu'a 'i he komiunitii. Kuo pau ke nau muimui ki ha ngaahi
tu'utu'uni pau.

Founga Fakatonutonu 'aki ha alea mo e femahino'aki (Restorative justice)

'Oku malava 'i he founga fakatonutonu 'aki ha alea
mo e femahino'aki ke fakahā atu ai 'e he tokotaha
mamahi 'a e anga 'o hono uesia ia 'e he maumaulao kuo
fakahokó, fakahoko atu mo ha'ane lau ki he anga 'o hano
fakatonutonu 'o e mamahi ko iá, pea mo kamata ha feinga
ke fakalelei'i 'a e ngaahi nunu'a 'o e maumaulao ko iá. 'Oku
ui 'a e fakataha ko iá ko ha konifelenisi fakatonutonu 'aki ha
alea mo ha femahino'aki.

Hia Mātu'aki Mamafa

- Ko ha hia 'oku kau ki ai ha tohotoho pe fakamālohi 'oku kau ki hano pā'usi'i fakalielia'i 'o e sinó pe ko ha toe hia fakalavea lahi pehē.
- Ko ha hia kuo hoko ai ha lavea lahi pe mate.
- Ko ha hia kuo hoko pea kei nofo tailiili ai 'a e tokotaha mamahí telia na'a hoko kiate ia pea mo hono fāmili ha fakatamaki.

Tohi lēsisita ma'a kinautolu kuo fakahoko ki ai ha maumaulao

Ko ha lisi fakapulipuli 'eni 'oku ngāue'aki 'e he ngaahi va'a ngāue fakamaau'anga hiá ke 'oatu 'aki ki he kakai kuo fakahoko kiate kinautolu ha maumaulao 'a e ngaahi fakamatala ki he me'a 'oku hoko ki he tokotaha maumaulao, 'o hangē ko e tu'unga 'oku 'i ai 'a e hopó pea mo hono fakamaau'í pe kuo tukuange fakataimi ia ki tu'a meí he pilísoné pea mo e taimi 'e hoko ai hano fakakaukau'í hano tukuange fakaangaanga 'o e tokotaha maumaulao.

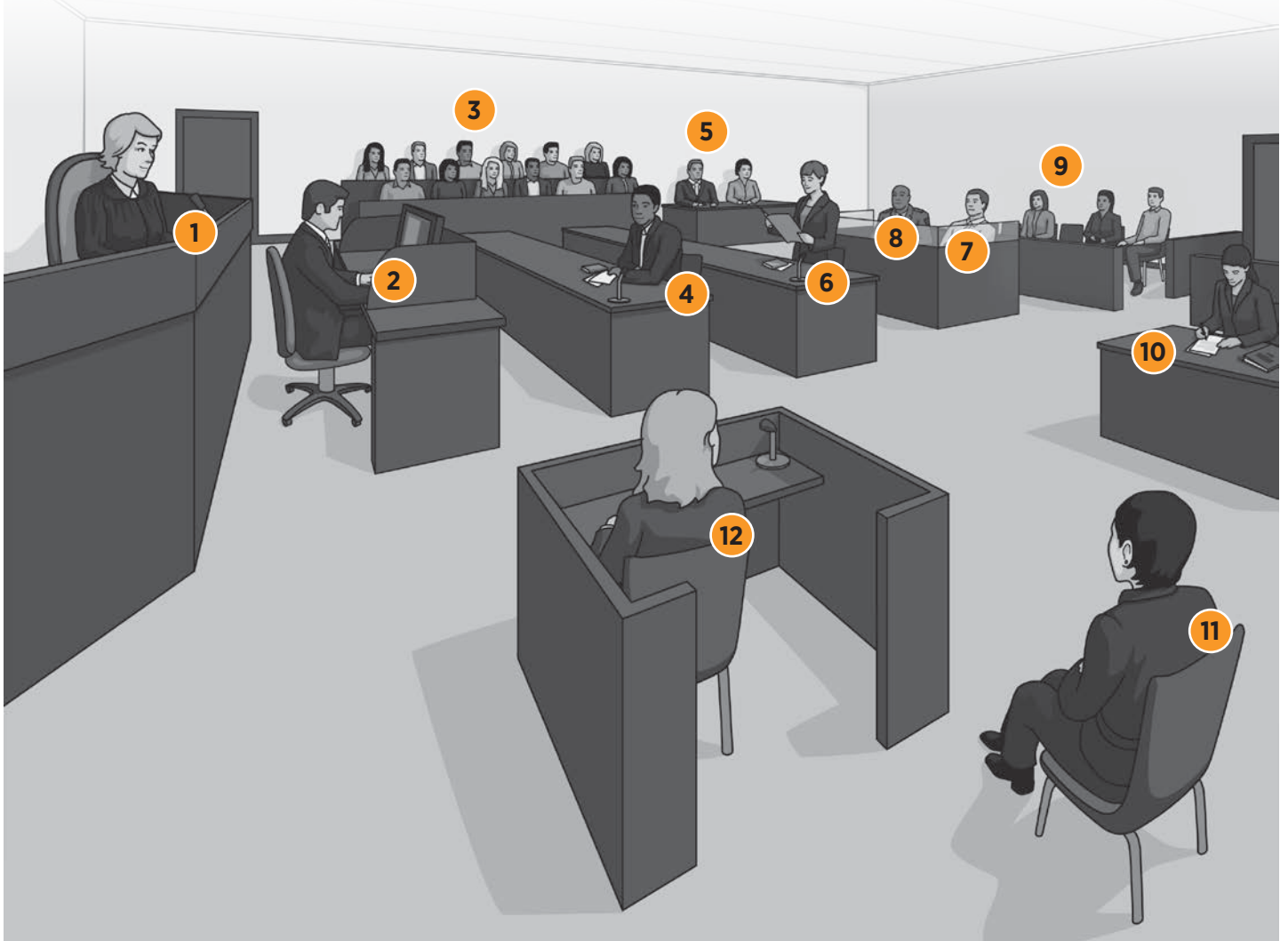
Hiki 'a ho hingoá pea mo ho tu'asilá mo e founa ke fai'aki ha fetu'utaki atú 'o 'oange ia ki he 'ōfisa polisi 'okú ne tokanga'i 'a e hopó.

Ko e fakamatala ki ho'o ngaahi faingata'a'ia hili 'a e maumaulao na'e fai

Ko ha lēkooti 'o e anga 'o hono uesia 'a e tokotaha mamahí 'e he maumaulao ko iá. Ko ha fakamatala ki he ngaahi nunu'a 'o e maumaulao 'oku fa'a fakahoko ia 'i ha tohi, kā 'e malava pē ko ha ngaahi tā/'ata, tā fakatātā pe fa'u maau 'eni. Kuo pau ke fakakau 'eni 'e he fakamaau 'i he taimi te ne tautea ai 'a e tokotaha maumaulao. 'E lava ke lau atu 'e he tokotaha mamahí 'a e tohi fakamatalá ni kimu'a pē 'i hono fakahoko 'o e tauteá.

Ko e loki Fakamaau'angá

Ko e fakatātā 'eni 'o e taha 'o e ngaahi loki 'oku fai ai 'a e hopó pea mo kinautolu 'e lava ke mou fesiofakí.

1. **Ko e Fakamaau** 'oku pule ki he fakamaau'angá. 'Okú ne tu'utu'uni pe 'oku halaia 'a e faka'iloá, pe kapau 'oku 'i ai ha sula, ko kinautolu leva te nau fakahoko 'a e tu'utu'uni.
2. **Ko e Failesisitá** 'okú ne tokoni ki he fakamaau ke fakapapau'i 'oku muimui'i 'a e ngaahi founa ngāue 'a e fakamaau'angá.
3. **Ko e Sulá** 'oku 'i ai 'a e kakai 'e toko 12 'oku nau faitu'utu'uni pe 'oku halaia 'a e faka'iloá.
4. **Ko e Talatalaakí** 'okú ne fakafofonga'i 'a e Kalauni pea 'okú ne fokotu'u atu 'a e ngaahi mo'oni'i me'a kuo faka'ilo ki ai 'a e faka'iloá.
5. **Ko e Mitiá** ko e kau faiongoongo ia 'oku nau lipooti atu 'a e hopó.
6. **Ko e Loea 'a e Faka'iloá** 'okú ne fakafofonga'i 'a e faka'iloá.
7. **Ko e Faka'iloá** ko e tokotaha ia 'oku tukuaki'i ki he hiá.
8. **Ko e Fakafe'ao 'o e Faka'iloá** 'oku muimui 'o fakafe'ao 'a e faka'iloá.
9. **Ko e Nof'anga 'o e Kakai** ko e feitu'u ia ke nofo ai 'a e kakai pea mo e fānili mo e kāinga 'o e tokotaha mamahi, pea ko e feitu'u 'eni 'e lava ke nofo ai 'a e kau fakamo'oni hili 'a e 'oatu 'enau fakamatala fakamo'oni.
10. **Ko e Tokotaha Fale'i 'a e Fakamaau'angá ma'a e Tokotaha Mamahi** 'okú ne tokoni ki he tokotaha fakamo'oni ke ne mahino'i 'a e founa ngāue 'a e fakamaau'angá. 'I he taimi ni'ih, 'e 'ikai lava ke nau 'i he loki 'oku fai ai 'a e hopó.
11. **Ko e tokotaha poupu 'a e tokotaha fakamo'oni** ko e tokotaha ia kuo 'osi tali 'e he fakamaau ke ne poupu ki he tokotaha fakamo'oni 'i he fakamaau'angá.
12. **Ko e tokotaha fakamo'oni** 'okú ne 'oatu 'a e fakamatala fakamo'oni ki he me'a na'e hokó pe ko e me'a 'oku nau 'ilo felāve'i mo e maumaulaó.